

Vad är och vad vill Skådebanan? /

Ström, Fredrik,

70 A x B

National Library
of Sweden

Stat.
Sällsk.
(An.)

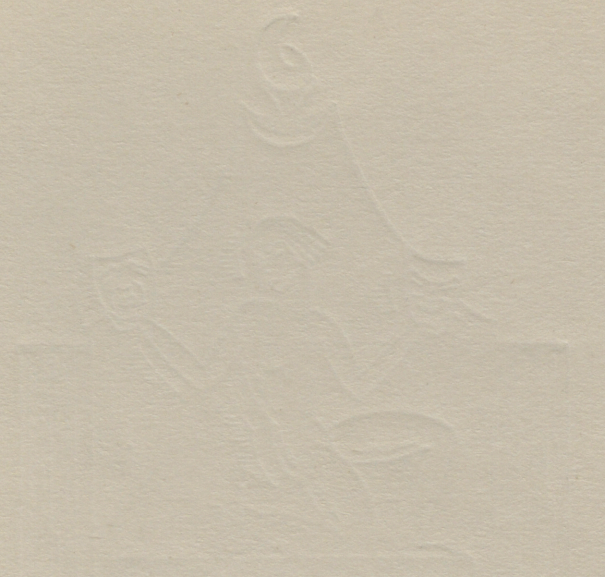
VAD ÄR OCH VAD VILL SKÅDEBANAN?

AV

FREDRIK STRÖM.

1927

STEN CAT. EST. 1811 CAT.
S. 1811. 1812.
1813. 1814.
1815. 1816.
1817. 1818.
1819. 1820.

Kungl. biblioteket

0 0000 000094507

S K Å D E B A N A N.

EN BILDNINGSORGANISATION OCH ETT IDÉPROGRAM.

Föredrag av FREDRIK STRÖM vid bildandet av Västra Sveriges
länskommitté i Göteborg våren 1927.

VAD ÄR TEATERN, VAD ÄR SCENKONSTEN? ETT försök att återspegla livet, tolka livet på ett *levande* sätt, med levande människor och icke med döda bokstäver, färger och figurer. Ett försök att förklara människolivet, ödet. Livet är fyllt av kamp och smärta, rikt på lidande och fröjder i en evig växling. Över vår väg ligger mörker, mellan de svarta skyarna lysa stjärnorna. Som årets tider växla, så växlar människolivet. Människan blir icke kvitt sina lidelser, sina anlag, sitt blod. Hon faller sju gånger och reser sig igen. Hon syndar, ångrar och syndar på nytt. Trampad i gruset förlorar hon icke sin tro, höljd av brott söker hon inför sig själv försvara sin ära in i det sista. Krossad av olyckor bygger hon sig nytt hopp, slagen i bojor sjunger hon om friheten. Hon reser sig i trots mot gudomen, hon stormar helvetets portar, hon besegras av både Gud och djävulen, hennes strid fortgår. Hon förbannar kärleken och återvänder ständigt in i dess eld. Hon hånar filosofin och grubblar ständigt över livet och dess mening. Hon förnekar religionen och dör i dess sköte. Hon bygger barrikaderna och sänder dess hjältar till schavotten. Eviga livets gåtor, motsatser och kval, den ständiga kampen om ära, guld och kärlek — allt möter oss på scenen, på de tiljor som föreställa världen. Möter oss i levande gestalt, i kött och blod, i ande och kraft.

Tror någon, att konsten att återge och spegla detta rika, detta underbara som kallas människolivet någonsin kan dö? Då tar man fel. Under en nedgång i intresset för människans stora inre frågor kan scenkonsten förlora terräng, bli en tillhörighet för ett fåtal, ja, det kan se ut som om dess tid vore ute, men plötsligen lyfter den vingarna och stiger mot höjderna, jublande av liv.

Tro icke, att teatern kan dö, så länge det finns människor, som fröjdas och lida. Det har ingen fara.

*

Ingen skall förneka, att teatern befinner sig i en vågdal just nu. Varför? Det talas om biograf, radio, idrott. Naturligtvis, dessa ting

intressera folk. Men även förr fanns det ting, som vid sidan om teatern lockade folket. Biografen, radion och idrotten förklara väl en del, men icke allt. Det måste finnas andra förklaringsgrunder till teaterns misär.

Till en del ligger förklaringen i tiden. Tidsandan är på grund av den skärpta kampen för tillvaron materialistisk i hög grad. Den goda scenkonsten fordrar för att kunna blomstra ett visst mått av idealitet hos människorna eller om inte idealitet, så i varje fall sinne och intresse för de ideella värdena, för andras strider, för människoödet. Den kräver en viss sinnesro och stillhet för att kunna njutas och begrundas. Men tidsandan är som allt annat också underkastad växlingar. Det kan komma en tid, då icke som nu tanken varje dagens minut behöver vara inriktad på den frågan: Var skall jag få bröd i morgon? Hur skall jag få arbete? Hur skall jag kunna slå mig fram i denna djungel, som heter tillvaron i nuvarande hårda tid. Låt oss icke bli pessimistiska. Det kommer åter en dag. Ej minst de folkliga rörelsernas olika grenar och med dem förknippad bildnings- och ungdomsverksamhet kämpa en stor strid, som en gång skall ge ett resultat även ifråga om den goda teatern.

Tiden präglar människorna lika mycket som människorna prägla tiden. Tiden är fylld av bekymmer, oro, faror, strider, jäkt. Tidens nervositet ger icke människan den ro hon behöver för att kunna samla sig till att följa ett stort drama, ett allvarligt skådespel. Folk tycker också, att då livet självt är så rikt på sorger och bedrövelser, så behöver man icke gå på teatern för att även där möta samma mörka himmel. Skall man gå på teatern, så vill man ha roligt, fly bort från den grå eller svarta vardagen, glömma bekymren för en stund, eller ock vill man pusta ut ett slag, koppla ifrån tankarna, vila helt enkelt i en ljus och glad omgivning. Går man därför på en teater, så går man helst på ett lättsmält lustspel eller en revy. Allt detta är mycket mänskligt och förklarligt. Man kan egentligen icke klandra människorna så mycket härför.

Trots detta skall dock alltid ett skådespel om livets stora konflikter och öden samla människorna, om pjäsen är gripande och rik som livet självt och om konstnärerna på scenen förmå ge en tolkning, som kommer hjärtat att skälva. Ja, för min del har jag den ljusa tron, att kunna vi blott få starka, gripande nutidsskådespel med rik figurteckning och en levande anda, vilket tiden behöver, så skall säkerligen publiken i oanade skaror strömma till för att se dem.

*

Teaterkonsten har sina vågtoppar och vågdalar. Förvisso har den nu i hela västerlandet, ej blott i Sverige, en lågkonjunktur. Det har också varit så tidigare. De äro många, som i dylika epoker av nedgång trott sig kunna sia om en teaterkonstens pånyttfödelse.

Rousseau vände sig på sin tid med skärpa mot den rådande förflackningen och konventionalismen på scenkonstens område. "Det är inte bra, att man visar oss alla slags efterbildningar. Vi behöva rättskaffens ting och vad fria män anstår", förkunnade han och drömde om stora folkliga skådespel på en ideell grund. Den märkliga teaterreformatorn Mercier, Schillers vän, förkunnade folkets teater, inspirerad av folket och styrd av folket. Det var Mercier, som präglade den berömda satsen, att "teatern är det verksamaste och snabbaste medel att obetvingligt beväpna det mänskliga förnuftets krafter och att med en gång kasta över folket hela floder av ljus". Den franska revolutionens konvent förklarade att teatrarna "allt för ofta tjänat tyranniet, det är nödvändigt att de nu slutligen också tjäna friheten". Sedan dess ha snart sagt otaliga teaterreformatorer uppstått och verkat i skilda länder. I Sverige kunna vi erinra oss framför allt Strindberg, samt de bägge Lindberg, far och son. Flera, såsom Shaw och Rolland, ha ivrat för en verklig folkteater i stor stil, en folklig scenkonst med konstnärliga anspråk. Rolland t. ex. vill "en monumental konst, gjord för folket och genom folket". Hans program för folkskådespel lyder: "De böra växla om med olika känslöstämningar, skämt och allvar blandas om med varann. Folk vill skratta ena stunden för att bli tårögdna den andra och le på nytt litet längre fram. De skola giva realism, verkligheten på gott och ont och bygga på en enkel moral. Då folket fordrar en sådan, är det inte av barnslighet utan av sundhet. Viljan att se ett stycke sluta väl är viljan att se framsteget segra." Skådespelet skall roa, väcka tanke och energi, skapa lust till handling, men icke predika eller moralisera. Det skall verka genom eget konstnärligt innehåll och egen skapande kraft. Och det skall spelas så, att det mänskliga över allt framträder.

Detta program av Rolland, som Skådebanan en gång gjorde till sitt, är ett stort program. Icke mindre är det program, som Skådebanans tyska motsvarighet Die Freie Volksbühne genom Bruno Wille en gång uppställde: "Teater skall vara en källa till ädel konstnjutning, moralisk storhet och en pådrivande faktor till att närmare följa de stora tidsfrågorna." Ingen skall kunna fränkänna Valter Stenström, Skådebanans skapare och en av våra bästa kulturbärare, den outtröttliga viljan att ha sökt förverkliga i vårt land detta program, som han strävade att göra till sitt. Att det icke lyckades Skådebanan att i allo och så snabbt som dess bästa män ville, förverkliga detta ideal berodde på att de hinder, som stodo i vägen, voro tyngre och segare att övervinna än entusiasterna beräknade. De ekonomiska svårigheterna, massans indolens och de mäktiges misstro krossade många förhoppningar. Men det är förvånansvärt vad Skådebanan under de femton år företaget ägt bestånd verkligen uträttat. Så gott som alla större skådespel av klassisk och modern karaktär, av nationell och främmande extraktion, det bästa scenkonsten äger, har Skådebanan på egna eller andras scener givit

för åskådare, som kunna räknas i hundratusenden. Det lättare — men dock goda — godset har väl varit övervägande, men ingalunda domineranade, och har även det haft en kulturfrämjande uppgift.

*

”Vi kunna blicka tillbaka på flera perioder i de skilda europeiska folkens liv, då teaterkonsten jämte den samverkande dramatiken betytt en kulturfaktor, jämbördig med vilken annan som helst. Det kan vara nog att påminna om det antika Grekland och Rom, om Calderons Spanien och Shakespeares England. Och är det icke märkligt: sådana perioder stå nästan uteslutande att upptäcka i tider av nationell uppryckning, då folket spänt sina krafter, och då den enskilde är stolt och tillfreds över att vara medborgare av sitt lands nation. Med det inträdande slapphetstillståndet i moraliskt avseende, med den avmattade livskraften, då- och verksamhetslusten sjunker även scenkonsten och dramatiken. En psykologisk sida av teaterns väsen, som är värd sitt särskilda kapitel.

Samkonstverket teater, själva livsytringens konstform, förmår koncentrera i sin brännpunkt snart sagt allt, vad kulturen äger av skönt och mäktigt: poesi, musik, målning, plastik, tidens idéströmningar, samtids och forntids tankar, liv och verk. Teater kan alltså tjäna som ett det mest omfattande kulturdokument, vars dagslädeliv är att beklaga. Men teater äger även förutsättningar av måhända än större värde.” Valter Stenström avsåg med dessa ord, som just höra honom till, teaterns alldeles särskilda lämplighet att tjäna pedagogiska intressen. Hans motivering förtjänar att behållas i minnet: ”Vår tid utmärker sig bland annat för en på alla håll förnimbar strävan efter att bibringa allmänbildning. Skolväsendet utvecklas allt mera, en massa pressföreteelser och föreläsningssamheten verka i folkbildningens tjänst, och i samma syfte strävar man efter att göra konst och skönlitteratur tillgängliga för den stora allmänheten. Sålunda inrättas och vidmakthållas offentliga bibliotek av stat och kommun, stadsfullmäktige anslå medel till gratismusik i folkparkerna, museerna slå upp sina portar, och gator och torg smyckas med skulptur- och arkitekturverk, allt i den allmänna övertygelsen om den sköna konstens förädlande inflytande på den mänskliga omgivningen. Den enda konstform, som ännu icke — åtminstone hos oss — systematiskt användes i folkbildningens tjänst, är teatern, och detta är så mycket märkligare och beklagligare, som den givetvis är långt bättre ägnad för ett sådant ändamål än någon annan. Till teaterkonstens viktigaste karaktärer räknade Stenström dessa: feststämningen och åskådligheten. Genom dessa äger den de största förutsättningar att vinna popularitet hos den stora allmänheten, och den förmår lättare påtruga sig än något annat bildningsmedel. Det är ganska visst, ingen annan konstform och intet slag av litteratur förmår gripa och fångsla så som teater. Tag några

män ur ledet och pröva. I nio fall av tio skola de oförstående och liknöjda gå förbi en god målning eller ett skulpturverk. Nästan lika ofta skall den utmärkta musiken vara dem en främmande tillsluten värld, och endast de färre skola av egen drift förmå sig att läsa en god bok. Men av scenens gripbara framställning skola de sannolikt alla känna sig fångslade och medryckta, alla skola de finna nöje däri och alltid i någon mån låta sig vinnas för dramats skönhets- och idévärld." Ingen skall kunna förneka sanningen i dessa Stenströms ord.

På botten av all modern pedagogik ligger ju en strävan att göra kunskapen levande. Och intet bildningsmedel förmår därvidlag prestera ett bättre resultat än teatern genom sin åskådlighet och genom sin förmåga att lätt och kraftigt påverka fantasin. Vilken kulturhistoria är mera populär och fångslande, än den som scenbilderna uppvisa. Hur mycket njutbarare för flertalet människor är icke den levande plastiken framför den döda skulpturen. Operan anses ju allmänt för ett medel att popularisera musiken. Och själva dikten slutligen, människoödena och dramats lärdomar, hur mycket starkare och mera gripande verka de icke från scenen än från boken, den torra berättelsen. Även dessa påpekanden äro fullt riktiga, och de ha icke förlorat sin sanning därför att även böckerna under senare år börjat fångsla och intressera människorna, och ej minst arbetarna, vida mer än tidigare. Tvärtom. Böcker och teater komplettera varandra på ett utmärkt sätt.

Teaterhistorien ger också otaliga exempel på teaterns makt och förmåga att göra intryck. Den engelske skådespelaren Catly fick en gång efter en föreställning av "Kung Lear" sig tillsänd en gåva av 200 pund från en anonym åskådare, som förklarade sig räddad från den synd, som är barns otacksamhet. Om Ibsens "Gengangere" vet man ett flertal fall, då den gripit och upprört åskådaren i en grad, som burit följder. Att en Holbergs och Molières samhällssatirer icke voro utan god verkan bevisas bäst av den utomordentliga förargelse, de väckte på håll, där man kände sig träffad. Och många pjäser ha spelat rätt betydande politiska roller.

Det har vidare funnits tider, då teatern blivit använd som ett verksamt medel i religionens tjänst. Redan det gamla grekiska dramat avsåg att påminna om gudarnas makt över människorna. Medeltidens mest odlade dramatiska form var mysterierna med ämnen hämtade uteslutande från bibeln och helgonkrönikan, och ännu långt in i nyare tid gjorde teatern exempelvis den spanska kyrkan ovärderliga tjänster. Vilket allt visar, att religion och teater alldeles icke behöva vara fientliga begrepp. "Teatern kan också vara en Guds predikstol bland människorna", sade Hans Chr. Andersen.

Dessa exempel anföras av Stenström. Man skulle kunna mångfaldiga dem och utvidga dem. Tänk, vilken betydelse teatern hade under franska revolutionen! I det moderna Ryssland har teater-

konsten en framstående kulturell roll, torde där vara en av de allra viktigaste kulturfaktorerna. Erinras må här även om det nyvaknande intresset för skolteatrarna, om den stora kulturella roll, som folkparkernas teaterliv spelar för massornas fostran.

*

För sin del strävar Skådebanan att vara ett led i det stora folkliga bildnings- och kulturarbete, som utföres av de stora massorganisationerna i demokratins tidevarv. Demokratien har stora förpliktelser såväl utåt som inåt, om den rätt skall kunna fylla sina uppgifter. Den bär ett stort ansvar. Denna plikt och detta ansvar kan den fylla bäst genom en oavlätlig och energisk kulturkamp, syftande till att höja och förädla folket, skänka det allt rikare kunskapsmöjligheter, bibringa det en odlad smak, leda det till de friska källorna. Skådebanan vill hjälpa till i detta arbete och denna strävan, som utgått från folket självt och är ett med folket. Det kulturarbete bland massorna, som utförts av fackföreningsrörelsen, Kooperationen, arbetarnas politiska organisationer, ungdomssammanslutningarna, nykterhetslogerna, folkparkerna, av Arbetarnas Bildningsförbund, föreläsningsföreningarna, musik- och sångföreningarna, omspanner ett ofantligt fält och på detta oändligt rika arbetsfält har Skådebanan sin egen speciella uppgift, som den vill fylla i samverkan och samförstånd med övriga organisationer och kulturella institutioner.

*

Skådebanan kunde nyligen fira femtonårsminnet av sin tillblivelse. Initiativet utgick från skriftställaren Valter Stenström, som under en längre utlandsvistelse kommit i kontakt med vad man där gjort för att föra teatern ut till den stora, breda publiken. I "Die Freie Volksbühne" såg han dessa strävanden lyckligt förverkligade. Hans arbete kom efter hemkomsten att inrikta sig på omsättandet av de gjorda rönen i fäderneslandet, då närmast i Stockholm. Han lyckades snart nog vinna personer och organisationer för sin idé. Bland dem, som livligast intresserade sig för saken, märktes dels teatervänner som Carl Carlsson Bonde, prins Eugen, Hj. Branting, Renée, Tor Hedberg, m. fl., dels skådespelare som Tore Svennberg, Ivan Hedqvist, Axel Collin, Viktor Sjöström, Ernst Norée och andra, dels ledare för folkliga organisationer som nykterhetskampen Wawrinsky, Oskar Eklund, J. L. Saxon, Carl Schelin, fackföreningsledare som Anders Sjöstedt, A. Thorberg, Rob. Ekman, Sigfr. Hansson, Ernst Söderström, bildningsvänner som rektor Fischier, lektor Starbäck, bibliotekarie Fredrik Nilsson, Axel Hirsch, Algot Duhs och andra. Dessutom direkta representanter för den soc.-dem. ungdomsrörelsen, nykterhetsrörelsen, fackföreningarna, Kooperationen.

En majdag 1910 konstituerades Skådebanan. Resultaten låto vänta på sig rätt länge. Mycket motstånd restes, ej minst från teaterledar-

håll, där man i Skådebanans arbetsmetoder såg ett otillbörligt intrång på egna domäner. Albert Ranft var en ganska stark motståndare och har väl ännu icke helt försonat sig med Skådebanans principer. Men sedan de första stappande stegen till samförstånd tagits, sedan först Dramatiska Teatern, följd av Operan och dåvarande Intima Teatern, öppnat salongerna för Skådebanans organiserade publik, har utvecklingen rullat vidare. Under senare år har nästan varje värdefullare program på samtliga mer betydande Stockholmsteatrar varit tillgängligt för denna Skådebanans organiserade publik. Och att det ömsesidiga förtroende, som är en av grundvalarna för ett samarbete, för vart år vuxit sig allt starkare mellan teaternas chefer och Skådebanan, därpå ha bevis ej saknats.

Hur arbetar då Skådebanan för att förverkliga sin tanke: god teater till billigt pris åt den stora publiken? — En av dess arbetsformer är publikorganisationen i Stockholm. Genom erläggande av en låg årsavgift kan man bli medlem av denna. Detta medlemskap berättigar till inköp av biljetter mot högst nedsatt pris till de teatrar, med vilka Skådebanan underhåller förbindelse. Numera räknas hit Operan, Dramatiska Teatern, Oskarsteatern, Konserthusteatern, Komediteatern och Folkteatern. Skådebanan inköper för en bestämd avgift samtliga platserna i teatersalongen en viss föreställning, och biljetterna fördelas på medlemmarna. Förbindelsen med dessa upprätthåller Skådebanan dels genom sina ombud på arbetsplatser, verkstäder, kontor och inom vissa ideella sammanslutningar, dels genom sin publikation, "Skådebanans Månadshäfte", som varje medlem kostnadsfritt erhåller. I detta lämnas uppgifter om föreställningarna för organisationen, personförteckningar och illustrerade artiklar rörande de givna programmen, samt artiklar av allmänt intresse för teatervännen. Det är vår livligaste förhoppning att kunna utvidga denna publikation till en verklig teatertidskrift för särskilt arbetarna och ungdomen. Genom Skådebanans förmedling kunna medlemmarna även köpa biljetter till nedsatt pris till Konsertföreningens konserter, och i ledningens för Skådebanan framtidsprogram ingår planen att kunna betydligt utvidga även konsertavdelningen.

En orimlig belastning har Skådebanans publikorganisation i nöjesskatten, som under fem år krävt 33,000 kr. av dess fattiga men bildningsintresserade medlemmar. Detta ehuru Skådebanans publikorganisation ger sina föreställningar för huvudsakligen egna medlemmar i rent konstnärligt och bildningsintresse. Att Stockholms stad av Skådebanan utkräver nöjesskatt är beklagligt, men man får väl hoppas, att staden som en gentjänst kommer att ekonomiskt understödja Skådebanan.

Medan publikorganisationen har sin tyngdpunkt förlagd till Stockholm söker Skådebanan genom utsändande av turneer verka för fyllande av landsortens behov av god teater, därigenom upptagande kampen mot nöjeslivets förflockning ute i landsbygden. Tidigare

mera sparodiskt, men efter 1923 fullt systematiskt och efter organisatoriska principer har Skådebanans "Föreläsnings- och teaterturnéer" berest större delen av vårt land. Repertoaren har bland annat uppdragit: Molières "Äktenskapsskolan", Holbergs "Erasmus Montanus" och "Jeppe på berget", Strindbergs "Påsk", "Leka med elden" och "Första varningen", Ibsens "Rosmersholm", Shaws "Rikedomens källa", Tor Hedbergs "Johan Ulfstjerna", Hjalmar Bergmans "Sve-denhjelm" och Einar Fröbergs "Disciplin", samt den danske författaren Gustaf Wiedes "Första fiolen". Som regel anordnas föreställningarna av de på de olika platserna verkande sammanslutningarna i folkbildningens tjänst, föreläsnings- och hembygdsföreningar, nykterhetsorganisationer, A. B. F.-avdelningar, kooperativa organisationer, ungdomsföreningar. Sällskapet rekvideras av dessa i god tid från Skådebanans direktion, lämplig dag föreslås och med ledning av de ingångna beställningarna uppgör Skådebanans ledning resrouten, varefter arrangören får meddelande om och när sällskapet anländer. Som ersättning för föreställningen erlägges till Skådebanan ett bestämt gage, beräknat så, att endast de egentliga driftskostnaderna nödtorftigt täckas. Icke sällan uppstå på dessa turnéer ekonomiska förluster, men trots dylika svårigheter har Skådebanan strävat att upprätthålla och utvidga denna sin bildningsverksamhet. Detta skulle gå lättare, om organisationerna bättre tillvaratog de bildningstillfällen, som Skådebanan erbjuder. Med en smula energi och målmedvetet bedriven reklam — material härtill tillhandahåller Skådebanan — kunna som regel även ganska små organisationer utan svårighet fylla en teaterlokal och få sina utgifter täckta. Ej sällan har man till och med genom ett lyckligt avvägande av biljettpriserna kunnat ge den egna kassan ett gott tillskott. Organisationer skulle genom samarbete med Skådebanan kunna utvidga sin kulturella verksamhet och göra stora insatser för ett förädlade nöjesliv. Som program för den stundande höstens verksamhet har man stannat för Selma Lagerlöfs lustspel "Dunungen" och Gerhart Hauptmanns skälmkomedi "Bäverpälsen". Därtill kommer ett stycke för skolteatern, en verksamhetsgren, som Skådebanan fr. o. m. i höst upptager. Som skolprogram kommer att ges Molières "Den inbillningssjuke". Skolföreställningarna komma att ordnas i samförstånd med rektorer och överlärare vid läroanstalterna och skolorna. Då Skådebanans sällskap passera folkhögskolor och sanatorier ger det ofta kostnadsfria föreställningar för elever och patienter.

*

Skådebanans turnéer ha haft glädjen möta för varje år ökad förståelse och välvilja från press och publik. En i recensionerna ofta återkommande mening lyder: "Bättre samspelt ensemble ha vi sällan sett." Detta goda samspel har kunnat skapas endast därigenom, att Skådebanan till sitt förfogande har en stamtrupp goda sceniska konstnärer, vilken blott i ringa grad ändrar sammansättning år från

är. Skådebanan har som en av sina principer att hålla en skådespelartrupp av i sin helhet hög nivå. Den försakar förr s. k. stjärnspel än vinner dem på bekostnad av den konstnärliga rangen på övriga artister. De relativt gynnsamma villkor Skådebanan erbjuder sina anställda är orsaken till att dessa gärna stanna kvar, trots ofta mödosamma och stundom farofyllda färder. Vissa tider ha dessa företagits per omnibus — Skådebanans snart riksbekanta "Thespiskärra". Som namnet "Föreläsnings- och teaterturné" angiver, ingå i dessa föreställningar ett pedagogiskt moment: före ridåns uppgång ger turnéledaren en kortare orientering över dagens program och dess författare. Detta är ett arrangemang, som överallt livligt uppskattats.

I nära samband med turnéerna under den egentliga teatersäsongen står den folkparksturné, som de senaste somrarna utsänts av Skådebanan. Flertalet föreställningar ha härunder garanterats av Folkparkernas centralorganisation. I sommar gasterar en dylik med ej mindre än fem goda program på repertoaren. Dessutom har Skådebanan numera även en friluftsturné. Den är närmast avsedd för medverkan vid sommarens stora friluftsfester och möten. På detta sätt hoppas Skådebanan kunna bidra till att åt de folkliga festerna ge ett kulturellt inslag och en större festivitas. Programmen måste ännu hållas inom folkskådespelets omkrets, men vi hålla oss till de bästa skapelser inom denna genre och inlägga god folkmusik, låtar, sång och folkdanser uti skådespelet. De program som i år erbjudas, äro "Hälsingar" av Henning Ohlsson och "Timmerflottare" av Teuvo Pakkala. De inlagda sångerna, till största delen originalkompositioner, skola ge föreställningarna ett ökat värde. Härtill kommer, att pjäserna kunna uppföras praktiskt taget var som helst, där en skogs-dunge bildar fond till en liten öppen plan och åskådarplatser kunna beredas, helst på en svag sluttning. Ofta behövas ej ens bänkar, den gröna gräsmattan får spela rollen av fåtöljer. Hur många orter i vårt land kunna ej visa upp en lokal, som fyller dessa blygsamma anspråk? Det skulle vara av den största betydelse för Skådebanans fortsatta verksamhet med egna friluftssällskap sommartid, att arbetar- och andra organisationsstyrelser verkligen toge vara på och utnyttjade det uppslag, som här givits att i alla avseenden berika de folkliga festerna. Må festarrangörerna känna det som en plikt att ersätta det ännu på sina håll vanliga tingel-tangel på festerna med uppförandet av gripande eller muntra skådespel. Tro icke, att publiken föredrar skräp framför ett gott och kvalificerat program. Erfarenheten har visat att massorna strömma till de folkliga festerna blott när dessa ha verkligt gedigna program. Säterspelen, Hultfredsspelen, Visbyspelen o. s. v. med tiotusentals åskådare vittna härom. Låtom oss få även Skånespel, Hälsingespel, Bohusspel etc. och må bildningsvännerna gå i spetsen och taga ledningen av dessa stora hem- bydsfester med dess strålande mass-skådespel.

Det stockholmska nöjeslivet under sommaren karakteriseras i hög grad av de många friluftsteatrar, som florerar nästan överallt, där staden möter landsbygden eller en lummig park bjuder plats för en scenanordning och sittplatser. Sedan flera år leder Skådebanan Tantolundens teater, förra året övertogs Vanadislundens, och fr. o. m. i år har Skådebanan även hand om Skansens teater, den största friluftsscenen i Norden. Programmen ha huvudsakligen varit av brett folklig art — försök till införlivande av en högre dramatik med reper-toaren ha ännu icke slagit väl ut, men detta betyder icke att tanken på ett konstnärligare program är övergiven. Bl. a. överväges möjligheten av att Skådebanan på någon av sina scener ger ett lyriskt spel av verkligt värde, liksom ett Shakspearestycke.

Trots att huvudsakligen folkpjäser uppförts, har Skådebanan insett sitt ansvar och hållit borta det smaklösa, det alltför billiga. I år förekomma på repertoaren den kände arbetarförfattaren Henning Ohlssons "Hälsingar" (Skansen), "Halte Lena och vindögda Per", Ernst Fastboms roliga folkpjäs (Vanadislunden), samt de senaste årens största friluftssuccés "Kärlek och landstorm" (Tantolunden) av Valter Stenström och Gideon Wahlberg. I reserven står bl. a. Fritz Reuters "Livet på landet". Till uppförande kommande år förberedas pjäser av såväl dramatiskt som lyriskt-dramatiskt innehåll.

Skådebanans strävande att göra god dramatisk konst tillgänglig för den stora publiken har år från år rönt ett allt starkare stöd i den allmänna opinionen. På officiellt håll tog sig detta erkännande uttryck däri, att Skådebanan av regeringen vid årsskiftet 1926 tillerkändes andel i behållningen från ett penninglotteri. Dessa medel äro uteslutande avsedda för understödjande av landsortsverksamheten. Men detta ekonomiska stöd är dock icke tillräckligt. Skall Skådebanan kunna fortsätta och utvidga sin betydelsefulla kulturella verksamhet och verkligen bli vad den var ämnad till, måste detta stöd utökas och göras fastare. För sin publikorganisation i Stockholm bör Skådebanan som tidigare sagts även kunna påräkna kommunalt stöd.

*

Nu även några ord om de mera socialt betonade skådespelen. Skådebanan är en opolitisk och neutral bildningsorganisation, men givetvis får detta icke innebära, att skådespel med socialt eller politiskt innehåll skulle vara bannlysta. Alldeles icke. Vad som måste vara utslagsgivande är allenast den litterära och konstnärliga halten av en pjäs. Efter dessa riktlinjer sker urvalet av de pjäser, som uttagas för Skådebanans föreställningar på huvudstadens teatrar och av de pjäser, som ges i landsorten av Skådebanans egna sällskap. Men våra urvalsresurser äro delvis ganska begränsade. Hade vi större ekonomiska resurser, skulle det för Skådebanan vara en verklig glädje att få ge t. ex. det socialt som konstnärligt lika be-

tydande Hauptmannskådespelet Vävarna. Vi skulle också gärna ge Schillers Wilhelm Tell, sammens Rövarbandet, Ibsens En folkfiende, något av Ernst Tollers moderna mass-skådespel, någon av Rollands revolutionspjäser eller liknande. Må de folkliga organisationerna och dessas representanter ge oss de ekonomiska möjligheterna till uppförandet av dessa pjäser, så skola de genast komma. Men konstnärligt mindervärdiga "sociala teaterstycken" vill Skådebanan icke framföra.

Det nyss sagda sammanhänger delvis med det gamla kravet på en Skådebanans egen fasta teater i Stockholm. Ja, en modern, för den stora publiken avsedd teater, en folkteater i detta ords verkliga innebörd, under en konstnärlig ledning är ett gammalt önskemål, som med varje år blir allt mera brännande. Skulle det ståtliga, men scentekniskt svårutförbara experimentet med Konserthusteatern icke kunna fullföljas, så måste tanken på en kvalificerad folkteater i Stockholm verkligen tagas upp till en allvarlig och allsidig omprövning. Skulle denna tanke kunna genomföras i en eller annan form, så skulle mycket vara vunnet för förverkligandet av den gamla satsen: "den goda teatern är folkets egen teater". Detta gäller delvis även landsorten. Kunde Skådebanan komma därefter, att den kunde hålla t. ex. tre goda resande sällskap året om — ett för Norrland, ett för mellersta Sverge och ett söderut — så skulle landsortens brännande teaterfråga vara på god väg att lösas. Ditåt måste vi sträva och till dessa mål måste även regering, kommunala myndigheter och arbetarnas organisationer bidra att hjälpa oss fram.

I sin strävan att nå detta mål har Skådebanan beslutat att dels utöka sitt rörelsekapital genom en andelsteckning, dels lägga en bredare organisatorisk plattform för sin bildningsverksamhet genom skapandet av läns- och lokalkommittéer, vilka sedermera böra utvecklas till fasta läns- och lokalavdelningar. Dylika kommittéer äro nu under bildande litet varstades i landet under medverkan av kulturellt intresserade organisationer och personer ur skilda kretsar, och det är att hoppas att härigenom så småningom ett helt nät av teaterintresserade organ skall uppstå, som skall medverka till en renässans för den svenska scenkonsten.

Kan härigenom Skådebanan i någon ringa mån bidra till att i vårt land gjuta nytt blod och nytt liv i en av de högsta mänskliga konstformer, så har dess arbete icke varit alldeles förgäves.

DEN SVENSKA SCENKONSTEN OCH SKÅDEBANAN.

*Tal av FREDRIK STRÖM vid bildandet av Dalarnes länskommitté
av Skådebanan i Ludvika sommaren 1926.*

INTET ÄR SÅ RIKT PÅ FRÖJDER OCH SORGER I ständig växling som människolivet, ingenting så fullt av gåtor och motsatser, av handling och spänning som den underbara tillvaro människorna av ödet tilldelats. Vårt liv är som morgonstjärnans ljus: det är strålande klart, det går i moln, det bländas, det kämpar en förtvivlans kamp mot en starkare makt, det dör bort; stjärnan är slagen och dock segerrik. Eller ock liknar människolivet havet. Varför älska vi så havet? Därför att det är ett stycke av oss själva, än mörkt som natten, än ljusst som sommardagen, än stilla som ett sovande väsen, än upproriskt, fyllt av alla passioner, lystet att släcka himmelens stjärnor, storma gudarnes boningar och framför allt att krossa människornas verk. Stjärnor och hav ha något av både det sublima och demoniska. Det högsta mått av skönhet och kraft bor däri. De locka oss, mera än något annat. Deras gåtor äro oss övermäktiga. Men vi kunna aldrig slitas ifrån dem. De äro ett med oss själva, speglar av människans liv. De återge människohjärtats eviga oro och kamp, dess längtan och hopp, dess förvillelser och mörker, svärmod och lycka. Ett liv som människans, i all sin korthet och förgänglighet likt ett väldiga havet och de eviga stjärnorna, skall alltid främst av allt locka skaldler och konstnärer till skildringar och tolkningar, till hymner och sånger. Först föddes på herdens och vallflickans läppar den enkla visan om hjärtats längtan, sedan följde den vandrande bardens episkt bredare sång om människornas strider och ödets växlingar och slutligen kom dramat, ämnat att av människor själva i levande gestalt framföras, alltså livet självt spelat inför livet.

Så uppstod teatern, så lades de tiljor som föreställa världen, så trädde på dem upp de konstnärer, som återgävo livet. Hellas ödes tragedier och Roms lustspel, medeltidens mysterie- och krönikespel, Shakespeares dramer, Goethes Faust, Strindbergs Mäster Olof och Shaws Sankta Johanna ha liksom tusen andra skådespel skakat, gripit, tjusat människorna, utlöst deras känslor, förklarat deras strider, tolkat deras sorger, rört deras hjärtan.

Av detta förstå vi, att scenkonsten är livets konst framför andra, den som har och måste ha det starkaste greppet över oss.

Sina stora tider har scenkonsten haft då den stod i den intimaste rapport och beröring med folket, med massorna. Så under antiken och medeltiden. Det drag av andakt, som då ännu präglade skådespelet och fyllde åskådarnas sinnen, lyfte hela scenkonsten till en högre sfär. Men man kan icke veta, om själva det individuella spelet på tiljorna, om tolkningen av livets öden, av hjärtats strider, dess fröjd och ångest fick den konstnärliga prägel, som senare tiders konstnärer förmått skänka. Därför kan icke någon särskild tids teaterkonst gärna sägas vara för mer än en annan tids. Varje tids scenkonst har haft sina företräden. Men så mycket är dock visst, att skall scenkonsten kunna leva annat än ett drivhusliv, verkligen blomstra, så måste den ut i solen, stå i kontakt med det levande livet, bli folkets, massornas egendom. Så är förvisso fallet i våra dagar. Här hota emellertid också stora faror. Tidens oro och jäkt, den hårda kampen för tillvaron, industrialismen och maskinkulturen, en övergångstids upplösande krafter, penningens makt och konkurrensen med teknikens landvinningar, allt bidrar att prägla vår tids teaterliv och scenkonst. Om teatern blott skulle bli en affär, en bransch för kapitalet att spekulera uti utan andra syften än att skapa profit, så skulle den sjunka ned till ett vanligt apspel. Detta kan förhindras genom att de stora folkliga organisationerna och samhället energiskt stöder den goda scenkonsten, genom att scenkonsten knytes nära vår tids stora massorganisationer, folkets egna sammanslutningar, framför allt dess ungdoms- och bildningsinstitutioner. Den dramatiska dikten, dess sceniska tolkare och framställare och folkets massor föras på detta sätt varandra nära, och ur detta förbund, som motsvarar tidens demokrati och verkan genom massor, kan framgå en scenisk renässans och en folkets kulturella lyftning av högsta värde.

Skådebanan, som är de stora folkliga organisationernas egen sceniska bildningsanstalt och ett led i massornas kulturkamp, strävar i all blygsamhet att bidra till en dylik utveckling: förenandet av diktaren, tiljan och folket. Vår uppgift är ingalunda lätt. Men den har förutsättningar att lyckas genom sin kulturidealism, vilken alltid hänför ungdomen, ej minst arbetarungdomen, genom sin motsvarighet till tidens egna behov och krav.

Vad det för teatern gäller är att fånga ungdomens själ. Efter som ungdomen är rikast på hänförelse och tro, är optimistisk, är det initiativ- och offerstarka elementet inom folket, så gäller det att vinna och sätta i rörelse just denna ungdom. Är detta möjligt? Har ungdomen sinne för teatern? Efter som scenkonsten är liv och ande, så måste just denna konst tilltala ungdomar, som själva äro liv och ande. Ungdomen kan nu för tiden synas kärv, praktisk, realistisk, icke så brinnande, så romantisk, så himlastormande som ungdomen vid sekelskiftet och närmast dessförinnan, men på djupet bor även

hos vår tids ungdom ett levande behov av inre glädje, en sanningslidelse och skönhetslängtan, en lust att brottas med gåtorna, att finna förklaring på människolivet. I scenkonsten har ungdomen en källa till inspiration, glädje, skönhet, befrielse. Det är således icke omöjligt att vinna ungdomen för den goda scenkonsten. Och ha vi vunnit ungdomen, så ha vi vunnit hela folket.

Hur skola vi nu nå ungdomen?

Teatern måste först nå kontakt med de organisationer, där ungdomen är. Alltså med arbetarnas och böndernas ungdomsorganisationer, med bildningsförbundens och högskolornas ungdom samt med idrottsföreningarna. En samverkan mellan scenen och ungdomen på en praktisk organisatorisk grundval är en förutsättning för den teaterrenässans, som vi sträva till. Skådebanan har härvidlag de bästa förutsättningarna att utgöra den brygga, den förmedlande länk, som fordras för en dylik samverkan. Det är möjligt att härtill fordras ett råd av intresserade representanter från skilda organisationer, ett råd som samarbetar med Skådebanan för teaterns, för scenkonstens bästa. Genom en dylik rådgivande institution skulle Skådebanan knytas närmare det levande livet och det arbetande folket, och särskilt närmare den uppväxande och vuxna ungdomen, framför allt den ungdom, som har ideella intressen. Och folket självt, ungdomen själv skulle på ett helt annat sätt än nu bli intresserad för teatern, komma den in på livet, förstå dess innebörd. "Teatern åt folket!" skulle bli en verklighet.

Men det räcker icke med blott organisatoriska åtgärder. Det kräves mera. Scenkonsten själv, icke blott någon dess yttre ram, måste komma folket, ungdomen närmare, fånga dess intresse, nå dess hjärta. Hur skall detta ske? Så vitt jag kan förstå därigenom att föreningslivet — tidens form för verksamhet och samvaro — och teatern sammanföres. Varför skulle icke en studiecirkel, en ungdomsklubb, en fackförening, en arbetarekommun, en konsumentorganisation, en studentförening, en nykterhetsloge kunna förlägga en av sina aftnar till en teatersalong? Jo, det låter sig organisatoriskt säkerligen ordnas. Men kan i längden intresset vidmakthållas? Kan teatern behålla sina erövringar bland folkets breda massor? Enligt min mening: ja. Men under två förutsättningar. Den första förutsättningen är att det ges pjäser av stora mått, gripande, starka, rika på levande figurer, fyllda av skakande allvar och djup humor, behandlande de stora mänskliga konflikterna, idéernas kamp, d. v. s. livet självt i de starka ögonblicken. Men inga medelmåttiga pjäser, inga pjäser, där icke livets puls är stark, inga blott resonnörspjäser, inga pjäser med blott psykologiska finesser och subtiliteter, men väl pjäser med handling och idéer, med människor på gott och ont. Hellre klassikerna om än tusen gånger givna än små aldrig så tekniskt fulländade moderna stycken, som till sitt innehåll icke höja sig över det vardagliga.

Den andra förutsättningen är att verkliga konstnärer träda fram

på tiljorna, skådespelare, som ge ej blott sin teknik utan sitt hjärtas värme, sin själs smärta, sin andes trots, alltså artister, som verkligen genomlevt sina roller, som bli ett med dem. Vi ha i Sverige goda skådespelare, en rad av förnämt konstnärliga krafter. Systemet med stjärnspele, med en eller två konstnärer och resten fäsörer eller statister måste bort. Detta system förstör i längden teatern liksom skådespelarna och publiken. Må vi sträva efter konstnärligt jämn-goda, väl samspelta ensembler. Tagom vara på de ambitiösa, av sitt kall fyllda artisterna. Men de, som icke har den sanna kärleken till scenkonsten och som icke kan göra skådespelet till verklig konst, böra icke släppas fram. Fritt lopp för den dugliga konstnären att pröva sina krafter på de största uppgifter! Fri väg för den unga, lovande kraften utan att hindras av den äldres monopoliseringsbegär! Men tillika ett rättvist uppskattande och tillvaratagande av den äldres konstnärliga erfarenhet.

Det har sina svårigheter, att uppnå dessa förutsättningar. Ingen känner dessa svårigheter bättre än Skådebanans ledning. De äro av ekonomisk art, teknisk art och av personal-karaktär. Men de böra kunna övervinnas. Vi måste sträva att besegra dem. Ty utan denna seger kunna vi icke hos folket skapa det levande intresse för scenkonsten, som fordras för att uppnå våra mål.

Hur vill Skådebanan tänka sig förverkligandet av parollen: teatern åt folket? För landsortens del skulle Skådebanan — organiserad genom läns- och lokalkommittéer som utvecklas till länsförbund och lokalavdelningar och med försänkningar hos bildnings- och folkliga organisationer av alla slag — behöva tre eller fyra goda sällskap, som gäve de bästa skådespel och lustspel. De bästa krafter, både äldre och yngre krafter, skulle engageras. Endast det bästa skulle vara gott nog. Och man skulle söka knyta till sig just de ideellt betonade, de som ville och vågade något, de som kände sig helt solidariska med Skådebanans idé, icke sådana som blott sökte en anställning. Av sällskapen skulle ett vara lyriskt. Genom samverkan med Operan och Dramaten samt andra goda stående scener skulle gästspel kunna ges i landsorten. Dessa gästspel garanterades helt eller delvis av lokala organisationer eller av Skådebanan. Samarbetet med folkparkerna och de lokala teatrarnas styrelser vidgades.

Vad beträffar Stockholm, Göteborg och Malmö är av vikt att Skådebanans publikorganisationer utvidgas och därigenom när en betydligt större publik än nu med flera föreställningar för sina medlemmar. I samband med en närmare anslutning till de stora folkliga organisationerna och bildningsförbunden bör tanken på en litterär folkteater i Stockholm så småningom förverkligas. Helst i samband med ett bildningsorganisationernas kommunala Studiehem. En dylik litterär folkteater bör helst i fråga om regi och ensemble samverka med Dramaten, utan att dock vara bunden. För ett dylikt Studiehem med en litterär folkteater borde tomt upplätas av Stockholms stad och medel ur t. ex. Forsgrenska fonden kunna lämnas.

Vad angår friluftsteatrarna, så bör även för en eller två av dem kunna ernås en väsentlig kulturell vinst genom en samverkan mellan Skådebanan och statsteatrarna. Skulle det vara förmätet att hoppas på ett gästspel av en trupp från Operan eller Dramaten, särskilt omkring midsommar, därvid spelades en stark sak: ett Shakespearestycke, ett mysteriespel, ett krönikespel?

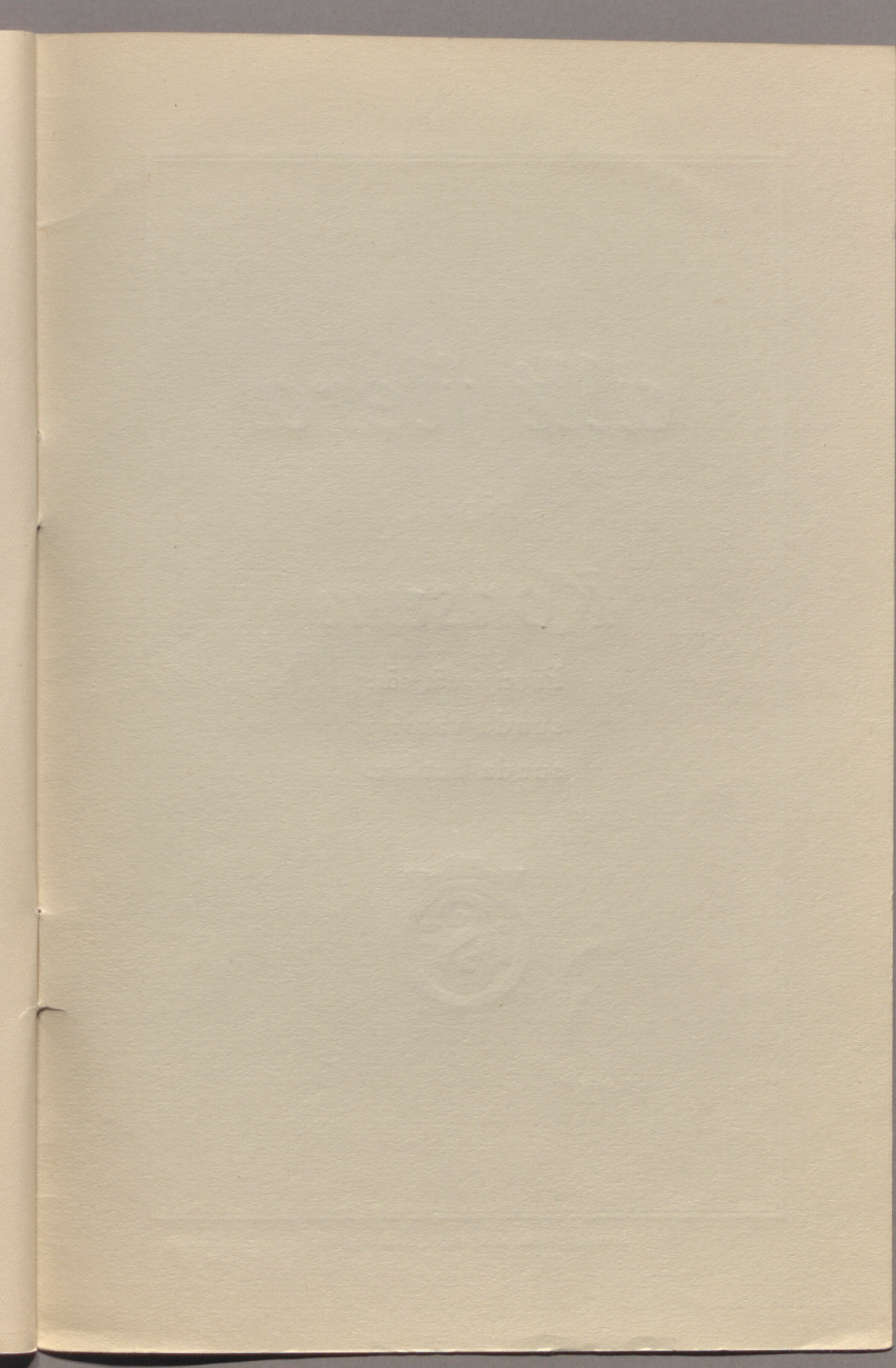
På tal om Skådebanans sommarteatrar må erkännas att den lyriska grenen är något tillbakasatt. En av de större friluftsteatrarna bör efter hand få en lyrisk uppgift.

Skådebanans resande sommarsällskap böra genom en fastare samverkan med folkparkernas centralstyrelse och de folkliga organisationerna, som anordna de stora folkfesterna och hembygdsfesterna, kunna utvidgas och stärkas till båtnad för folkbildningen och den goda smaken.

En viktig faktor när det gäller att höja intresset för scenkonsten hos den stora publiken är, som redan tidigare nämnts, att få goda, jämnspelta och samspelta ensembler. Detta kan icke ske, så länge skådespelarna — med undantag för stjärnorna — äro underbetalade och ha en otrugg ställning även i andra avseenden. Denna förbättring i skådespelarnas materiella läge kan blott ske så småningom, men tendensen bör gå i positiv riktning. Skådebanan känner sina förpliktelser även i detta avseende och hoppas att även här kunna göra någon insats.

Ett förbund mellan diktarne, skådespelarne och folket till scenkonstens höjande hos de breda folklagren — skulle icke detta vara en arbetsuppgift värdig oss alla, en arbetsuppgift påkallad av tiden själv!

allt flera

köpa i

Konsum

Principen är där:
sunda varor i
sunda butiker.

